

نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد سبحانی‌نیا*

یکی از موضوعاتی که از گذشته‌های دور، افکار بسیاری از اندیشمندان در رشته‌های مختلف علمی را به خود معطوف کرده، گسترش انحراف‌های اجتماعی است که امروزه گریبان‌گیر بسیاری از جوامع، از جمله جامعه ما شده است. خانواده، به‌عنوان نخستین نهاد بشری و کوچک‌ترین واحد اجتماعی، اثرگذارترین محیط بر شخصیت روانی و هویت فرهنگی فرزندان که آینده‌سازان جامعه‌اند، به شمار می‌رود. برای شناخت نقش خانواده در کاهش انحرافات اجتماعی، ابتدا باید تعریف روشنی از «خانواده» و «انحراف» ارائه نمود.

تعریف خانواده

هریک از صاحب‌نظران، بر اساس تخصص خود تعریفی از «خانواده» ارائه داده‌اند. برخی خانواده را یک سازمان اجتماعی دانسته، بعضی روابط خویشاوندی و هم‌خونی را اساس تشکیل خانواده تلقی کرده‌اند. عده‌ای دیگر عامل اقتصادی، و گروهی نیز عوامل روانی و

جنسی را سبب پیدایش آن قلمداد نموده‌اند.^۱ به هر صورت، همان‌گونه‌که از منابع دیگر برمی‌آید، منظور از «خانواده»، مجموعه‌ای از افرادی است که یکجا در کنار هم زندگی می‌کنند و معیار همزیستی و همبستگی آنها یکی از این دو است: قرابت یا زوجیت.^۲

تعریف انحراف

انحراف یا کج روی، از منظرهای چندی تعریف شده است؛ بعضی از منظر حقوقی بدان نگریسته و آن را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «عملی که به وسیله قانون منع شده و مرتکب آن، طبق قانون کیفر می‌بیند»^۳ جامعه‌شناسان انحراف را این‌گونه تعریف نموده‌اند: «رفتار فردی یا گروهی که با الگوها و هنجارهای جامعه وی انطباق ندارد»^۴ در علم اخلاق، معلمان و مربیان آن را «رفتار زشت و ناپسند» می‌نامند. از نگاه دینی، می‌توان آن را «مخالفت با دستورات الهی» تعریف کرد که در اصطلاح، از آن به «معصیت» تعبیر می‌کنیم. از نظر جرم‌شناسان، انحراف و کجروی ناظر به رفتارهایی است که حداقل یکی از این صفات را دارا باشد: رفتار منع‌شده، رفتار نکوهش‌شده یا رفتاری که مایهٔ بدنامی است و یا موجب مجازات می‌شود.^۵

عوامل انحرافات از دیدگاه اسلام

پیش از آنکه به بررسی نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی بپردازیم لازم است نگاهی به عوامل انحرافات از منظر دین داشته باشیم، از نظر اسلام، عوامل و زمینه‌های انحراف اجتماعی عبارت‌اند از:

۱. هواپرستی

انسان، دارای قوا و نیروهای متعددی است که در سامان‌دادن شخصیت و رفتار او نقش چشمگیری دارند. وجود نیروهای متعدد سبب شده‌اند که آدمی در عرصه‌های مختلف

۱. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی خانواده، ج ۱، ص ۱ - ۳.

۲. نعمت‌الله تقوی، جامعه‌شناسی خانواده، ص ۴.

۳. داور شیخاوندی، جامعه‌شناسی انحرافات، ص ۴۸.

۴. همان، ص ۳۷.

۵. ر.ک: فصلنامه حوزه و دانشگاه، ش ۲۴ و ۲۵، مقاله اسماعیل اسفندیاری.

مجلس پنجم: نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی ■ ۶۷

دچار لغزش و انحراف شود و عامل اصلی آن پیروی از هواهای نفسانی است. یکی از این نیروها، قوه شهوانی است که رهایی و عدم تربیت آن، می‌تواند بسیاری از اصول ارزشی را قربانی اشباع نیازهای خود نماید. قرآن می‌فرماید: «وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا»^۱ و کسانی که از شهوات پیروی می‌کنند، خواهان انحرافی بزرگ (هتک نوامیس و حدود الهی) هستند.» امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید: «أِنَّمَا بَدَأُ وَقُوعِ الْفِتَنِ أَهْوَاءُ تُتَّبَعُ وَأَحْكَامُ تُتَدَعُ»^۲ سرمنشأ همه فتنه‌ها، پیروی از خواهش‌های نفس و احکامی است که برخلاف شرع صادر می‌گردد.»

۲. فقر

از روایات استفاده می‌شود که فقر و انحرافات اجتماعی، با یکدیگر مرتبط هستند. فقر، آثاری چون: ضعف شخصیت، تحقیر، بی‌ارزش شدن در جامعه و ایجاد عقده‌های روحی برای فرد دارد که هر کدام می‌توانند در بالارفتن میزان جرایم و کج‌روی‌ها، نقش بسیاری ایفا کنند. امام علی علیه السلام خطاب به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «فرزندم! کسی را که به دنبال کسب روزی خویش است، ملامت مکن؛ زیرا کسی که هیچ ندارد، لغزش‌هایش بسیار خواهد بود.»^۳

طبق این روایت، اگر شخصی دچار تنگدستی و نداری شود، در رفع نیازها و احتیاجات خود ناتوان می‌گردد و همین امر، ضریب احتمال وقوع آدمی در لغزش و گناه را افزایش می‌دهد.

امام صادق علیه السلام فرمود: «غَنَى يَحْجُزُكَ عَنِ الظُّلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَقْرٍ يَحْمِلُكَ عَلَى الْإِثْمِ»^۴ ثروتی که تو را از ظلم و ستم بازدارد، بهتر از فقری است که تو را به گناه و زشتی وادارد.» این روایت، به‌وضوح رابطه بین فقر و کج‌روی‌ها را بیان می‌کند و گناه و زشتی‌ها را از آثار فقر معرفی

۱. نساء، آیه ۲۷.

۲. شریف الرضی، نهج البلاغه، خطبه ۵۰، ص ۸۸.

۳. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۴۷.

۴. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱.

می‌نماید و بر این نکته تأکید می‌ورزد که فقر می‌تواند زمینه‌ساز بروز جرایم شود. امیر مؤمنان علیه‌السلام فرمود: «الْعُسْرُ يُفْسِدُ الْأَخْلَاقَ؛^۱ تنگدستی، اخلاق را فاسد می‌کند.»

۳. همنشینی با افراد منحرف

همنشینی و مصاحبت با فاسد نیز زمینه انحراف را فراهم می‌کند. قرآن از زبان اهل دوزخ می‌فرماید: «يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا * لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ^۲؛ وای بر من! کاش فلانی را به دوستی برنمی‌گزیدم! همانا او مرا از ذکر منحرف کرد.»

امام علی علیه‌السلام در خصوص فاصله‌گرفتن از دوستانی که صفات ناپسند دارند، فرمود: «لَا تَصْحَبِ الشَّرِيرَ فَإِنَّ طَبْعَكَ يَسْرِقُ مِنْ طَبْعِهِ شَرًّا وَأَنْتَ لَا تَعْلَمُ^۳؛ از مصاحبت با مردم شر و فاسد پرهیز که طبیعت به طور ناخودآگاه، بدی و ناپاکی را از طبع منحرف می‌دزد؛ درحالی‌که از آن بی‌خبری.» همه این توصیه‌ها و هشدارها، برای صیانت دین آدمی از آسیب گمراهی است. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «مَنْ يَصْحَبِ صَاحِبَ السُّوءِ لَا يَسْلَمُ^۴؛ کسی که با رفیق بد همنشین شود، سالم نمی‌ماند [و سرانجام به ناپاکی آلوده می‌شود].»

۴. خودکم‌بینی

کسی که گرفتار خودکم‌بینی است و خود را پست و ناچیز می‌بیند، ضمیری آشفته و نگران دارد و نسبت به کسانی که او را با چشم خواری و اهانت می‌نگرند، همواره خشمگین است. از این رو، به مقررات و قوانین اجتماعی و آداب و معاشرت با دیگران، بی‌اعتنایی می‌ورزد و تصور می‌کند حال که از نظر مردم افتاده است، چرا خود را از قید و بندهای اجتماعی و محدودیت‌های قانونی آزاد نکند. این طرز تفکر، او را به اعمال انحرافی وامی‌دارد. امام هادی علیه‌السلام فرمود: «مَنْ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَأْمَنُ شَرُّهُ^۵؛ کسی که خویشتن را ناچیز و خوار می‌یابد (احساس حقارت می‌کند)، از شر او ایمن نباش.»

۱. تمیمی آمدی، *غرر الحکم ودرر الکلم*، ج ۱، ص ۴۱.

۲. فرقان، آیه ۲۸ - ۲۹.

۳. مسعود بن عیسی ورام، *مجموعه ورام*، ج ۲، ص ۱۵.

۴. ابن شعبه حرانی، *تحف العقول*، ص ۳۷۶.

۵. همان، ص ۴۸۳.

۵. خانواده

نقش خانواده در ساماندهی افکار، عقاید و رفتارهای فرزندان بر کسی پوشیده نیست. بر اساس نتایج یک پژوهش، از جمله عوامل کلیدی و مهم بزهکاری در خانواده، بی‌توجهی، بی‌مواظی و عدم نظارت والدین بر فرزندان می‌باشد.^۱ بر مبنای یک پژوهش اجتماعی و تحقیقی که از «کانون اصلاح و تربیت تهران و مشهد» به عمل آمده، حدود یک سوم از خانواده‌های بزهکاران، در خانه درگیری داشته، دو سوم آنان به کتک متوسل می‌شده، ۲۷ درصد خانواده‌ها معتاد بوده و ۵۰ درصد از محبت لازم در میان اعضای خانواده محروم بوده‌اند.^۲ تأثیر خانواده در بزهکاری، فقط مربوط به دوران طفولیت نیست؛ بلکه در نوجوانی و حتی جوانی کاستی‌ها و خلأهای تربیتی تأثیر خود را نمایان می‌سازند که شماری از آنها عبارت‌اند از:

- اختلاف پدر و مادر

ناسازگاری و مشاجره پدر و مادر، آثار نامطلوب و شومی بر روان اعضای خانواده می‌گذارد. اگر فرزندان در محیط خانه خود طعم آرامش، صفا و صمیمیت را که از نیازهای اولیه است، نچشند، در خارج از خانه به دنبال گمشده خود خواهند گشت و به احتمال زیاد، در دام شیادان و افراد فاسد افتاده، به سوی بزهکاری سوق داده می‌شوند. گاهی اوقات، فرزندان به علت برهم خوردن آرامش روانی، نسبت به تحصیل یا کار بی‌علاقه شده، حتی از منزل فرار می‌کنند و سرانجام، زمینه گرایش آنان به انواع بزهکاری‌ها فراهم می‌شود. «در پژوهشی که از ۸۰۰ فرد بزهکار به عمل آمده، معلوم شد که ۶۵ درصد مادرانشان طلاق گرفته، یا در حال جدایی بوده‌اند. بررسی دیگر نشان می‌دهد که ۸۸ درصد افراد مجرم، دارای پدر و مادری بوده‌اند که از هم جدا زندگی کرده، بین آنها اختلاف نظر و ستیزه وجود داشته است.»^۳

- تبعیض میان فرزندان

تبعیض در خانواده و توجه بیشتر والدین به برخی فرزندان و اهتمام کمتر نسبت به بعضی دیگر، موجب ایجاد حس نفرت و بدبینی در فرزندان می‌شود. تبعیض در خانه، با روحیه

۱. علی اصغر قربان حسینی، جرم‌شناسی و جرم‌یابی سرقت، ص ۳۱.

۲. سیدمجتبی هاشمی، تربیت و شخصیت انسانی، ج ۲، ص ۱۸۹.

۳. هدایت‌الله ستوده، آسیب‌شناسی اجتماعی، ص ۴۱.

حساس و عزت نفس فرزندان منافات دارد و خسارات جبران ناپذیری را بر روح و روان آنان وارد می کند و آنها را به ناهنجارهایی مانند: سرقت، اعتیاد و فرار از خانه سوق می دهد.

- افراط و تفریط در محبت

نیاز به محبت، از نیازهای اولیه و اساسی هر انسانی، به ویژه کودکان است. کودک همان گونه که برای رشد جسمانی خود به انواع مواد خوراکی نیاز دارد، برای رشد عاطفی و اجتماعی شدن هم نیازمند محبت است. کمبود محبت، از عوامل بسیار قوی است که نوجوانان و جوانان را به سمت وسوی بزهکاری سوق می دهد. نوجوانی که محبت کافی از پدر و مادر دریافت نکرده، برای پذیرش انواع اختلالات رفتاری و انحرافات اخلاقی آمادگی دارد. بسیاری از صاحب نظران، کمبود محبت را ریشه اصلی جرم و انحراف می دانند؛ چنان که توجه بیش از حد و در اختیار قراردادن امکانات رفاهی زیاد می تواند زمینه بروز ناهنجاری های رفتاری در آنان شود.

- عدم حضور پدر در خانه

خانواده، همان قدر که به احساسات و عواطف سرشار مادر محتاج است، به قدرت، قاطعیت، تدبیر و مدیریت پدر نیاز دارد. حال اگر به هر دلیل، پدر در خانه حضور نداشته و یا صرفاً حضور فیزیکی داشته باشد، شیرازه امور خانواده از هم پاشیده شده، نظم و انسجام لازم از میان می رود و در اعضای خانواده زمینه گرایش به بزهکاری فراهم می شود.

۶. کاهش نظارت و کنترل اجتماعی

اگر روابط اجتماعی به گونه ای باشد که اجازه کج روی را به افراد بدهد و آنها با کمال بی تفاوتی شاهد ناهنجاری یکدیگر باشند، چنین ساختار ناسالمی، آمادگی برای هر نوع انحرافی را دارد. از این رو، قرآن کریم امت های پیشین را نکوهش می کند که چرا از فساد و منکرات جلوگیری نکردند تا مانع از عذاب الهی شوند: «فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ»^۱ پس چرا از میان امت های

---

۱. هود، آیه ۱۱۶.

مجلس پنجم: نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی ■ ۷۱

پیش از شما [که به عذاب الهی هلاک شدند،] گروهی باقی نماندند تا از فساد در زمین جلوگیری کنند؛ مگر اندکی از آنها که ما نجاتشان دادیم.»

۷. رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی

رسانه‌های دیداری، شنیداری و مکتوب می‌توانند از جمله مؤلفه‌های درخور توجه در ایجاد انگیزه روی‌آوری جوانان به سوی بزهکاری و رفتارهای انحرافی باشند. تهاجم فرهنگی همه‌جانبه از سوی غرب برای تأثیرگذاری در جوامع مذهبی، هر روز ابعاد تازه‌ای پیدا می‌کند؛ یک روز با شبکه‌های غیراخلاقی ماهواره‌ها، یک روز با هالیوود و این بار با پایگاه‌های اینترنتی مستهجن. در اروپا و آمریکا، افراد برای هر شبکه‌ای که می‌خواهند ببینند، باید ماهیانه ۲۰ تا ۲۵ دلار پرداخت کنند؛ اما در ایران این شبکه‌ها به صورت رایگان برنامه پخش می‌کنند. «در کل جهان، ۳۰۰ ماهواره تلویزیونی فعال است که از این تعداد ۱۱۶ ماهواره فضای ایران را پوشش می‌دهند. شبکه‌های فارسی‌زبان که فقط برای فارسی‌زبانان و به‌خصوص ایرانی‌ها برنامه تولید و پخش می‌کنند، هم‌اینک به بیش از ۱۶۰ کانال رسیده است؛ اما ماهواره‌هایی که در فضای ایران فعال‌اند، امکان دریافت حدود ۱۸ هزار شبکه تلویزیونی را فراهم کرده‌اند و از این تعداد، حدود دوهزار شبکه را با دیش‌های معمولی می‌توان با کیفیت بالا دریافت کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در بین این شبکه‌ها، ۳۸۰ کانال به صورت شبانه‌روز در حال پخش موسیقی، کلیپ، رقص، آهنگ‌های درخواستی و کنسرت هستند. حدود ۱۲۰۰ شبکه در خلال برنامه‌های خود، کلیپ‌ها و شوهای موزیکال پخش می‌کنند. حدود ۸۰ شبکه، به نمایش مد و لباس اختصاص دارند.»^۱

نقش خانواده در کاهش انحرافات

با عنایت به آنچه گذشت، می‌توان گفت که عوامل ظهور و بروز بزهکاری در نوجوانان و جوانان امروز در جامعه، در درجه اول به خانواده مربوط است. طبیعی است که خانواده در حل آن نیز نقش تعیین‌کننده‌ای دارد؛ زیرا یکی از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری افراد از انحراف، درونی‌کردن ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده جامعه است که از نهاد خانواده

۱. پایگاه اینترنتی الف، تاریخ دسترسی: ۱۶ تیر ۱۳۹۳، کد مطلب: ۲۳۳۴۸۵.

شروع می‌شود. در معارف اسلامی و بر اساس تأکیدات متون دینی، خانواده، نخستین و شاید بی‌بدیل‌ترین عامل فرهنگ‌پذیرکردن فرزندان است. اگر ایشان در این امر کوتاهی کنند و رسالت خویش را کامل نکنند، بازخواست و سرزنش می‌شوند. رسول خدا ﷺ فرمود: «وای به حال بچه‌های آخرالزمان، از جانب والدینشان! پرسیدند: والدین مشرک؟ حضرت فرمود: نه؛ والدین مؤمنی که واجبات را به فرزندان خود یاد نمی‌دهند.»^۱

روشن است که تعلیم در اسلام برای پیروان دینی به شیوه فرهنگ‌پذیری تأکید شده است. علی علیه السلام به امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدِثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أَلْقَى فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبِلَتْهُ فَبَادَرَتْكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يُقْسَوْ قَلْبُكَ»^۲؛ دل طفل، چون زمین آماده است. هرچه در آن نهاده شود، می‌پذیرد. من به تربیت تو پیش از اینکه دلت سخت شود و ذهنت مشغول گردد، اقدام کردم.»

شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزش‌ها

حال که خانواده نقش اصلی در فرهنگ‌پذیری فرزندان دارد، باید دید چگونه می‌تواند این امر مهم را به انجام برساند؟ به اعتقاد اندیشمندان تربیتی، خانواده برای آنکه بتواند در فرایند فرهنگ‌پذیری فرزندان موفق باشد، باید مراحل ذیل را رعایت کند:

۱. آموزش

اگر در جامعه‌ای تعلیم و تربیت همگانی شود، به تدریج راه انجام رفتارهای انحرافی مسدود می‌شود. ویکتور هوگو می‌گوید: «یک مدرسه باز کنید، در یک زندان بسته می‌شود.» در امر تعلیم، باید بهترین شیوه برای شکل‌دهی افکار درست و عواطف و احساسات متعادل و رفتار صحیح و آگاه‌نمودن فرزندان به آثار مثبت عمل بهنجار و آثار غیرقابل جبران رفتار نابهنجار انتخاب شود. رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَعَانَ وَكَدَّهُ عَلَىٰ بَرِّهِ بِالْإِحْسَانِ إِلَيْهِ وَالتَّأَلُّفِ لَهُ وَتَعْلِيمِهِ وَتَأْدِيبِهِ»^۳ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که فرزندش را بر نیکی و

۱. محمد بن محمد شعیری، جامع الأخبار، ص ۱۰۶.

۲. شریف رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۳. حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۶۹.

مجلس پنجم: نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی ■ ۷۳

سعادتش یاری کند؛ به اینکه به او احسان نماید، با او انس بگیرد و به آموزش و پرورش او بپردازد.» بیشتر خانواده‌ها گمان می‌کنند باید فرزندان را آزاد بگذارند تا آنان تصمیم به انجام فرایض بگیرند؛ درحالی‌که از نظر دینی، والدین وظیفه دارند فرزندان خود را در کودکی به انجام عبادت عادت دهند تا در وقت بلوغ، آمادگی لازم را پیدا کرده باشند. امام صادق علیه السلام فرمود: «ما اهل بیت هنگامی که فرزندان به پنج‌سالگی رسیدند، دستور می‌دهیم نماز بخوانند. پس شما کودکان خود را از هفت‌سالگی به نماز امر کنید.»^۱

با عنایت به نقش خانواده در افزایش و یا کاهش بزهکاری نوجوانان و جوانان، لازم است والدین گرامی در ارتقای سطح آگاهی، فکر و فرهنگ خود اقدام نمایند. آموزش مهارت‌هایی مانند: روش‌های صحیح آیین دوست‌یابی، مهارت نه گفتن، تقویت اعتماد به نفس و اتخاذ تصمیم‌گیری‌های منطقی، باعث خواهد شد نوجوان به‌راحتی تابع گروه همسالان قرار نگیرد و امر دوست‌یابی برای او به‌عنوان مهارتی برای تثبیت هویت فردی، تقویت اندیشه‌های اجتماعی و گسترش استعدادهای فردی در میدان رقابت با دوستان تبدیل شود.

۲. محبت

همان‌طوری‌که اشاره شد، بسیاری از رفتارهای ناهنجاری که در جوان‌ها و نوجوان‌های امروزی می‌بینیم، ناشی از این حقیقت گویاست که آنان تشنه محبت و دچار خلأ عاطفی هستند. چنین نیازی را هیچ‌کسی جز نهاد خانواده سالم نمی‌تواند تأمین کند. در این راستا، اسلام به پدران و مادران سفارش کرده نسبت به فرزندان خود محبت کنند؛ چنان‌که اقدامات عملی و رفتاری، از قبیل: روی زانو نشاندن، در آغوش گرفتن، بوسیدن، سواری دادن و بعضی وقت‌ها کنار کودکان خوابیدن، هدیه دادن، بازی کردن و بر سر آنان دست نوازش کشیدن، در بسیاری از روایات مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَيَرْحَمُ الْعَبْدَ لِشِدَّةِ حُبِّهِ لَوْ كَدَّ؛^۲ همانا خداوند بنده‌ای را به جهت محبت به فرزندش مورد رحمت خویش قرار می‌دهد.» البته محبت باید عاقلانه، منطقی و در حد اعتدال باشد تا مصلحت فرد را تأمین نماید و او را با ارزش‌های مطلوب آشنا سازد.

۱. کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۴۰۹.

۲. همان، ج ۶، ص ۵۰.

۳. حمایت

یکی از کارکردهای مهم خانواده، حمایت است. در این خصوص، دو وظیفه مهم بر عهده والدین است: حمایت مالی از فرزندان و همچنین کمک به آنها در انتخاب همسر و تشکیل خانواده. در روایتی رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «کسی که توانایی مالی داشته باشد که فرزند بالغ خود را به ازدواج همسری درآورد، اما چنین نکند و در نتیجه، فرزند دچار گناه شود، گناه را بر عهده پدر خواهند نوشت.»^۱ مردی به رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عرض کرد: حق فرزندم بر من چیست؟ حضرت فرمود: «تُحَسِّنُ اسْمَهُ وَأَدَبَهُ وَتَضَعُهُ مَوْضِعاً حَسَناً»^۲ او را به اسم خوبی نامگذاری کن؛ به‌درستی ادبش نما و او را بر کار خوب و مناسبی بگمار. در روایت دیگر، می‌فرماید: «مِنْ حَقِّ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ ثَلَاثَةٌ يُحَسِّنُ اسْمَهُ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَةَ وَيُزَوِّجُهُ إِذَا بَلَغَ»^۳ حقوقی که فرزند بر پدر دارد، سه چیز است: اسم نیکو برای او انتخاب کند؛ نوشتن به وی بیاموزد؛ وقتی بالغ شد، وسایل ازدواجش را فراهم نماید.»

۴. نظارت

مهم‌ترین نقش خانواده برای پیشگیری اعضایش از انحرافات، نظارت بیشتر بر رفتار آنهاست. متأسفانه، در خانواده‌های امروزی، خانواده‌ها صرفاً نقش حمایتی پیدا کرده و نقش‌های هدایتی و نظارتی خود را کمتر ایفا می‌کنند. غالب فیلم‌ها و سریال‌ها، این پیام را به مخاطب القا می‌کنند که دوران نظارت والدین پایان یافته، آنها فقط باید از فرزندان حمایت کنند. همین امر، موجب کاهش اقتدار والدین و بروز آسیب‌هایی در خانواده مانند: عادی‌شدن روابط دختر و پسر، افزایش آمار اعتیاد و یا افزایش جوان‌های مجرد شده است. خداوند متعال می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده‌تان را از آتش دوزخ نگه دارید.»

۱. علی بن حسام‌الدین متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۶، ص ۴۴۲.

۲. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۸۵.

۳. همان، ج ۱۰۱، ص ۹۲.

۴. تحریم، آیه ۶.

مجلس پنجم: نقش نهاد خانواده در کاهش انحراف‌های اجتماعی ■ ۷۵

عروس امام خمینی علیه السلام می‌گوید: «امام بعد از سن تکلیف بچه‌ها، بیشتر دقتشان در تعلیم و تربیت آنها بود. همیشه از ما می‌پرسیدند: آیا شما می‌دانید بچه‌تان کی از خانه بیرون می‌رود و کی می‌آید؟ با چه کسانی رفت‌وآمد می‌کند و یا چه صحبت‌هایی می‌کند؟»^۱

در بسیاری از خانواده‌ها، والدین چندان در فکر مراقبت از فرزندان خود نیستند و کودکانشان به حال خود رها می‌شوند. بدیهی است که رهایی ممکن است موجب تماس مستمر آنان با اشخاص بیگانه و ناباب شود. این، در حالی است که بزهکاران نوجوان و جوان عمدتاً دوستان ناباب را از عوامل مؤثر بر گرایش به بزهکاری معرفی می‌کنند.

قبول این واقعیت، توجه بیشتر والدین را برای کنترل و نظارت معاشران نوجوانان و جوانان می‌طلبد. «در یک پژوهش، پنجاه درصد بزهکاران اظهار کرده‌اند که دوستان ایشان توسط پلیس دستگیر شده‌اند و نیز حدود ۴۷ درصد از آنان، تیپ دوستانشان نوعاً افراد خلاف‌کار بوده‌اند. ۸۷/۵ درصد از آنان نیز اظهار کرده‌اند که دوستان ناباب، نقش زیادی در سارق شدن افراد دارند و ۵۳ درصد از همین افراد اظهار کرده‌اند که به خاطر توجه دوستانشان، دست به سرقت زده‌اند.»^۲

البته اعمال نظارت و کنترل از سوی والدین نسبت به فرزندان، باید به گونه‌ای باشد که پیامدهای منفی نداشته باشد و احساس نکنند که والدینشان نسبت به آنان بی‌اعتمادند. در عین حال، پدر و مادر باید به شیوه‌ای درست، فرزندان خود را متقاعد سازند که از مراقبت والدین بی‌نیاز نیستند. بعضی خانواده‌ها سخت‌گیری را به جایی می‌رسانند که فرزندان خود را از داشتن هر نوع دوست بازمی‌دارند؛ چنین روشی، هرگز نتیجه خوبی نمی‌دهد؛ زیرا محروم شدن از دوستان خوب، نوجوان را گوشه‌گیر، غیراجتماعی و افسرده بارمی‌آورد و برای آینده او، بسیار زیان‌بار است. پدر و مادر آگاه می‌کوشند با فراهم کردن اوضاع مناسب، امکان انتخاب بهترین دوستان را به فرزندان خود بدهند.

۱. میررضا ستوده، پایه‌ی آفتاب، ج ۱، ص ۱۹۱.

۲. محمد فولادی، بررسی میزان و عوامل اقتصادی - اجتماعی مرتبط با سرقت در میان جوانان شهر قم،